

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARIJA TOPOLE

**Mladostnik in družina v sodobnem slovenskem
mladinskem romanu**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARIJA TOPOLE

**Mladostnik in družina v sodobnem slovenskem
mladinskem romanu**

Diplomsko delo

mentorica: doc. dr. Mateja Pezdirc Bartol

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika enopredmetno

Ljubljana, 2012

Zahvala

Hvala profesorici dr. Mateji Pezdirc Bartol, ker me je že v prvem letniku navdušila nad mladinsko književnostjo in mi dala idejo za nastanek diplomskega dela.

Hvala sošolkam, ki so pomagale, da so bila ta tri leta zares lepa. Verjamem, da bomo tako tudi nadaljevale.

Hvala mami in očiju, ker sta mi omogočila študij, in na koncu hvala celotni družini in mojim najbližjim, ker ste z mano v solzah in smehu. To je šele pol poti, a vem, da se dobro z dobrim vrača.

Marija

Izvleček

Mladostnik in družina v sodobnem slovenskem mladinskem romanu

Predmet preučevanja v diplomski nalogi so družinski odnosi med mladostniki in starši v sodobnih slovenskih mladinskih romanih. Odnosi v družini imajo vpliv na razvijajočo se osebnost, kar se kaže v petih analiziranih romanih; Cvetka Bevc: *Škampi v glavi*, Marinka Fritz Kunc: *Janov krik*, Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*, Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici* in Janja Vidmar: *Debeluška*. *Škampi v glavi* prikažejo posvojeno najstnico, ki zaradi slabih družinskih odnosov prične s samouničevanjem. *Janov krik* govori o materi samohranilki in sinu, ki je zašel v prestopništvo. V *Ledenih magnolijah* srednješolka živi z mamo in očimom, ki jo spolno zlorabi. Junakinja *Poletja na okenski polici* živi sama z mamo, oče pa si je ustvaril novo družino. *Debeluška* je roman, kjer najstnica zaradi oblastne matere in bojazljivega očeta podleže motnjam hranjenja.

Ključne besede: sodobni slovenski mladinski roman, socialno-psihološki mladinski roman, mladostnik in družina, družinski odnosi.

Abstract

Adolescent and family in contemporary Slovene juvenile novels

The aim of this diploma thesis is to investigate family relations between adolescents and their parents in contemporary Slovene juvenile novels. Family relations have a great impact on the development of one's personality, which can be seen in the five novels I have analysed: *Škampi v glavi* by Cvetka Bevc, *Janov krik* by Marinka Fritz Kunc, *Ledene magnolije* by Marjana Moškrič, *Poletje na okenski polici* by Irena Velikonja and *Debeluška* by Janja Vidmar. The novel *Škampi v glavi* portrays an adopted teenager, who hurts herself because of strained family relations. The novel *Janov krik* is about a single mother and her son, who became a juvenile delinquent. In the novel *Ledene magnolije* the female protagonist lives with her mother and stepfather, who sexually abuse her. The protagonist in the novel *Poletje na okenski polici* lives with her mother while her father lives with his new family. The novel *Debeluška* depicts a female protagonist who suffers from an eating disorder brought on by her commanding mother and her cowardly father.

Key words: contemporary Slovene juvenile novel, social-psychological juvenile novel, adolescent and family, family relations

Kazalo

1 Uvod	5
2 Teoretični uvod.....	6
2.1 Družina in družinski odnosi	6
2.2 Sodobni slovenski mladinski roman	7
3 Analiza literarnih del	9
3.1 Cvetka Bevc: <i>Škampi v glavi</i>	9
3.2 Marinka Fritz Kunc: <i>Janov Krik</i>	11
3.3 Marjana Moškrič: <i>Ledene magnolije</i>	14
3.4 Irena Velikonja: <i>Poletje na okenski polici</i>	17
3.5 Janja Vidmar: <i>Debeluška</i>	19
4 Sklep	22
5 Povzetek.....	24
6 Viri in literatura	25
6.1 Viri	25
6.2 Literatura	25

1 Uvod

Mladostnik v odraščajočem obdobju je oseba, ki išče svoj prostor pod soncem. Spoznava svet, dela napake, se na njih uči, opazuje napake drugih in se trudi, da jih ne bi ponovil. Prepovedan sadež je najslajši, zato preizkuša nedovoljeno, podlega lepotnim idealom in išče samega sebe. V tem obdobju je za mladostnika zelo pomembno, da ga obkrožajo ljudje, ki mu stojijo ob strani, saj imajo tisti, ki so mu najbližje, nanj največji vpliv. Najpomembneje je, da ima mladostnik urejeno družinsko življenje. Družina kot primarna družbena skupina je odgovorna, da posameznika nauči, kaj je prav in kaj ni, da mu privzgoji moralne vrednote, na katerih bo gradil svojo osebnost, in da mu da občutek varnosti, topline in sprejetosti. Žal pa je družina velikokrat lahko tudi vzrok za težave, s katerimi se mladostniki srečujejo. Neurejeno družinsko življenje, ločeni starši in občutek nezaželenosti so lahko razlogi, da mladostnik išče samopotrditve kje drugje. Najhuje pa je, če mladostnik doživi zlorabo s strani kateregakoli družinskega člana. Takrat je poteptano njegovo dostojanstvo, ne zaupa več v ljudi, ki bi mu morali biti najbližje, in svet se mu ruši na koščke.

Veliko pedagogov je mnenja, da lahko mladi svoje probleme rešujejo tudi preko kvalitetne literature, zato vse več avtorjev v svoje romane vključuje tematiko razdrte družine, ki je mladostniku prej v breme kot v pomoč. Romane, ki jih bom analizirala v diplomskem delu, sem izbirala na podlagi dveh meril: kakšna je podoba mladostnikove družine in s kakšnimi problemi se mladostnik srečuje. Pri vseh petih romanih se pojavlja disfunkcionalna družina – od matere samohranilke v *Janovem kriku*, krušnih staršev v *Škampih v glavi*, lahkomiselnih mater v *Debeluški*, do ločenih staršev v *Poletju na okenski polici* in *Ledenih magnolijah*. Tudi težave, ki jih obravnavajo romani, so različne: razočaranje nad starši (*Poletje na okenski polici*), posvojenost in materina smrt (*Škampi v glavi*), prestopništvo (*Janov krik*), motnje hranjenja (*Debeluška*) in spolna zloraba v družini (*Ledene magnolije*). Zanimalo me je, kako (ne)urejenost družinskih odnosov vpliva na posameznika, na reševanje njegovih težav in razvijajočo se osebnost. Nenazadnje je že Prežihov Voranc zapisal, da se izkušnje, ki jih pridobiš v mladosti, kažejo na tvoji osebnosti celo življenje: »To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rasejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česar koli vsadi ljubezen ali pa sovraštvo v srce, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže.« (Prežihov Voranc, 1969: 82)

2 Teoretični uvod

V teoretičnem delu diplomske naloge bom predstavila nekaj socioloških teorij o družini. O tem, kako se je sestava družine spreminjala skozi čas, kakšne družine poznamo danes in kako družinski odnosi vplivajo na razvijajočega se posameznika. V drugem delu pa bom predstavila teorijo realistične mladinske proze, ki jo je na slovenskih tleh razvila Dragica Haramija. Prav v to kategorijo spada vseh pet analiziranih romanov.

2.1 Družina in družinski odnosi

Družina je primarna družbena skupina, znotraj nje pa se med različnimi generacijami vrši socializacija. Člani te skupine so med seboj sorodstveno, čustveno in solidarnostno povezani. Družino lahko opredelimo tudi kot socialno institucijo, saj je v odnosu z drugimi družbenimi skupinami in institucijami, ki ji določajo pričakovanja glede vedenja in življenja njenih članov. Na odnose v družini vplivajo gospodarske in družbene spremembe v celotni družbi in na podlagi le-teh se je družina skozi zgodovino strukturalno spremenila, spremembe pa so se pojavile tudi v medsebojnih odnosih. Zaradi številnih dejavnikov, kot so zaposlovanje žensk, industrializacija in urbanizacija, se je družina spremenila do te mere, da je prišlo do krhanja vezi med generacijami in sorodniki, zato lahko govorimo o zatonu velike družine, ki se nanaša na kmečko ali obrtniško družino treh generacij iz 18. in 19. stoletja (Dremelj 2003: 152–155).

Alenka Švab v svoji monografiji družine deli na različne vrste oziroma tipe. Kot model moderne družine izpostavlja jedrno oziroma nuklearno družino, v kateri bivajo starši z vsaj enim (biološkim ali posvojenim) otrokom. Drugi sorodniki vanjo niso vključeni, vendar to ne pomeni, da z njimi nimajo stikov. Otroci iz takih družin naj bi imeli najboljše pogoje za vsestranski razvoj. Predstavi tudi tip, kjer so v družino vključeni še ostali sorodniki (npr. stari starši, tete, strici), in ga imenuje razširjena ali nadpopolna družina. Zaradi večjega števila ljudi, ki bivajo v takšni družini, obstaja več možnosti za konflikte in nesoglasja glede vzgoje otrok in mladostnikov. Avtorica izpostavlja, da so v postmodernosti vse pogostejše enostarševske ali nepopolne družine, ki so lahko izvorno enostarševske ali pa to postanejo zaradi različnih vzrokov (npr. smrt, razveza). Večino še vedno predstavljajo materinske enostarševske družine. Otroci, ki odraščajo v takšnih družinah, ostajajo brez modela ljubečega odnosa med moškim in žensko. Kot zadnji tip navaja še reorganizirane družine. V ožjem smislu so to tiste družine, kjer je vsaj eden od staršev že prej imel lastno družino, kar pomeni,

da je v novi družini vsaj eden od staršev socialni ne pa tudi biološki starš. Med ta tip družine šteje tudi istospolne družine (Švab 2001: 44–67).

Za oblikovanje osebnosti so pomembni dejavniki dednosti, okolja in človekove lastne aktivnosti. Dejavniki okolja vzpodbujajo razvoj osebnosti z vnašanjem novih, naučenih vsebin. Med vsemi dejavniki okolja¹ je družina tista, ki posamezniku omogoča vraščanje v socialno in kulturno okolje. Pri sprejemanju novih funkcij in vlog, ki jih prinaša socializacija, je vzgoja ključnega pomena (Zohar 2009: 72). V obdobju zgodnjega otroštva je družina edina socialna skupina, s katero ima otrok stik, zato je tudi najbolj dovzetna za vzgojne vplive. S procesom odraščanja vpliv družine slabi na račun drugih vzgojnih agensov, kot so npr. vrtec in vrstniki. Z odraščanjem mladostnik pridobi kritičnost in lastno stališče do staršev in njihovega početja. Ne glede na vse te agense pa je družina še vedno tista, ki ima največji vpliv na razvoj posameznika. Emocionalni odnosi in individualen pristop v družini so tisti elementi, ki jih ne morejo zamenjati institucije in vrstniki. Družina je naravna in nujna skupnost, ki si prizadeva za čim boljši razvoj otroka in njegove osebnosti, zato je druge socialne skupine ne morejo nadomestiti (Lepičnik-Vodopivec 1996: 105–112).

Za mladostnika je najpomembnejše, da ima starše, ki mu nudijo čustveno okolje, da se mlada odraščajoča oseba počuti varno, ljubljeno in vredno zaupanja. Če mladostnik ve, da ima v družini mesto, kamor se lahko zateče, lahko to vpliva na njegovo bivanjsko gotovost in doživljanje lastne vrednosti (Zalokar Divjak 2001: 85–87). Mladostniki pri razvijanju svoje osebnosti posnemajo starše, zato se velikokrat zgodi, da nesrečni, nefunkcionalni ljudje prihajajo iz problematičnih družin. Družinsko okolje je lahko tisto, ki pripomore k razvrednotenju mladostnikove podobe, to pa velikokrat vodi v kriminal, duševne bolezni, alkoholizem, mladinsko prestopništvo in druge socialne probleme (Zalokar Divjak 2001: 62).

2.2 Sodobni slovenski mladinski roman

Književnost, namenjeno mladim bralcem, razvrščajo strokovnjaki na podlagi različnih načel. Marjana Kobe mladinsko realistično prozo deli v tri skupine – glede na starost naslovnika, ki mu je književno delo namenjeno. V prvo skupino spadajo bralci do osmega ali devetega leta, v drugo mladostniki med desetim in štirinajstim letom, v tretjo pa mladi na prehodu v odraslost – med petnajstim in osemnajstim letom starosti. V zadnjo skupino sodijo

¹ Med najpogostejše dejavnike okolja prištevamo starše, sorojence, vrstnike, vzgojitelje, učitelje, medije, institucije ...

obsežnejša, lahko tudi romaneskno zasnovana besedila, kjer glavni literarni lik prehaja iz osnovnošolskega sveta v nov svet odraslih. V teh besedilih prevladuje prvoosebna pripoved, tematika pa je vzeta iz sveta mladih – prikazana je mladostnikova stiska in njegovi nesporazumi z odraslimi (Kobe 1987: 165 – 179).

Dragica Haramija navaja, da so v slovenski mladinski prozi takšna besedila, ki presegajo pripoved kot književno vrsto. Med mladinske realistične romane uvršča tista besedila, ki imajo epsko notranjo formo in se dotikajo življenja najstnikov². Glavni literarni lik je mladostnik v težavnem pubertetnem obdobju, čas in prostor sta natančno določljiva, bralec pa sprejema predvsem zgodbo, ki je največkrat podana skozi prvoosebno pripoved. Sodobni slovenski mladinski roman lahko žanrsko določimo – prevladujoči žanri so avanturistični mladinski roman, ljubezenski mladinski roman, roman »v kavbojkah« in socialno-psihološki mladinski roman (Haramija 2003: 175). Vseh pet romanov, ki jih bom analizirala, spada v zadnji žanr, za katerega je značilno, da v mladinsko literaturo vnaša številne tabu teme³, kot so npr. spolnost, spolne bolezni, spolna zloraba, posilstvo, homoseksualnost, narkomanija, prestopništvo, bolezni, samomor, smrt ...

² Mladinski roman je namenjen najstnikom v zadnjih razredih OŠ in v srednji šoli, ker šele takrat dosežejo nivo zmožnosti razumevanja daljših in zapletenejših književnih del. Opozoriti je treba, da je roman oznaka za manjši del mladinske književnosti (Haramija 2003: 175).

³ Darja Lavrenčič Vrabec v svojem članku (2001) ugotavlja, da je bil prvi tabu, ki se ga je lotila mladinska književnost, spolnost. Kasneje so avtorji začeli pisati tudi o drugih tabu temah (Lavrenčič Vrabec 2001: 49).

3 Analiza literarnih del

3.1 Cvetka Bevc: *Škampi v glavi*

Protagonistka romana *Škampi v glavi* je petnajstletna Lara, inteligentna dijakinja prvega letnika gimnazije, ki obvlada žongliranje in si želi postati klovnesa. Ima krog prijateljev, s katerimi se odlično razume, med njimi pa tudi najboljšo prijateljico Tiso. Slednja se, ker je to »in«, občasno reže in v vrtinec samouničevanja potegne še Laro, ki stvar vzame precej bolj resno. Lari starša od začetka prekrivata, da je posvojena. Ko krušna mati zboli za rakom, Lari zdravnik pove resnico. A še preden bi se Lara in Hilda lahko pogovorili, mama umre.

Tako kot za večino drugih najstnikov so tudi za Laro starši tisti, ki nenehno težijo. Svoje otroštvo ves čas primerjajo z njenim, pretirano skrbijo za njeno prehrano in vseskozi ponavljajo pogovore. Zdi se, kot bi bili telesni stiki v njihovi družini prepovedani: »V naši družini nimamo navade, da bi se dotikali drug drugega. [...] Objemi veljajo za neolikanost.« (Bevc 2010: 11) Pravzaprav je izkazovanje kakršnih koli čustev pri Vajsovih redkost. Lara sama pravi, da mama solze pokaže zelo redko in ravno to brzdanje čustev je lahko razlog, da komunikacija v družini ne steče. Pogovori niso nikoli sproščeni, oba, tako Hilda kot Hermann, se znajdetata v zadregi, kadar bi se Lara rada pogovorila o fantih in spolnosti. Takšno nesproščeno vzdušje vpliva tudi na sogovornika, zato Lara obupa in o teh temah s starši več ne govori. Namesto tega svojo jezo in nestrinjanje izraža z loputanjem z vrati in zapiranjem v sobo, saj ji to daje občutek samostojnosti in upora proti staršem. So pa zato prijatelji tisti, ki Lari nudijo domače okolje, sproščene pogovore in občutek pripadnosti: »klapa ti da tisto, česar ti starci ne morejo dati. Ni šans. Pa če se mečejo po trepalnicah.« (Bevc 2010: 10)

Na poseben, ne preveč ljubeč odnos do staršev kaže tudi to, kako ju Lara poimenuje. Kadar govori o mami, jo največkrat imenuje tastara ali ona. Z očetom je drugače. Mama želi, da bi ga Lara klicala Hermann, v Larini glavi pa se poimenovanje očeta spreminja tako, kot se spreminja njen odnos do njega. Na spremembo v poimenovanju opozori že Barica Smole v spremni besedi: »Enkrat je Hermann, potem stari pa fotr in oč in nazadnje tatko. Kot da s poimenovanjem petnajstletnica zaznamuje posamezne faze v odnosu do očeta.« (Smole 2010: 152) Če se Lara sprva počuti, kot da je okoli svojega sveta izkopala jarek, da nihče ne bi motil njenega vsakdana, pa mamina bolezen postane razlog, da se z očetom malce zbližata in postaneta vsaj zaveznika, če že ne prijatelja: »In videti je, da sva zgradila med sabo nekakšen

most. Ne, to je pretirano. Brv. Leseno brv, ki naju zdaj povezuje. Ker imava isti problem.« (Bevc 2010: 79)

Za takšen hladen odnos je krivo tudi dejstvo, da si je Hilda želela otroka, pa ni in ni mogla zanositi, zato sta s Hermannom posvojila deklico Laro. Izkazovala sta ji svojo ljubezen, skrbela zanjo, jo naučila plavati in voziti s kolesom. Pa vendar je Hermann dejstvo, da Lara ni njegova, občutil kot dodaten pritisk: »Na neki način je večja odgovornost, če vzgajaš tujega otroka, kot če vzgajaš svojega. [...] Da mi ne bi kdo očital. Češ ni tvoja, pa jo zanemarjaš.« (Bevc 2010: 59) Čeprav so bili dokumenti o posvojitvi ves čas Larinega otroštva skrbno skriti na podstrešju, je v Hildi živel črv slabe vesti in jo glodal: »Hildo je ves čas žrlo. Ker nekega dne bo treba z resnico na dan. In zdaj, ko jo je začela zdelovati bolezen, se ji je zdelo, da ne sme več odlašati.« (Bevc 2010: 58) Ko Hilda na smrt zboli in pristane v bolnišnici, se odloči, da mora Lara izvedeti resnico – da je posvojena, ji razkrije zdravnik Franc, ki je po naključju tudi njen biološki oče. To Lara sprejme v svojem slogu – naj izve še tako šokantno informacijo, brzda svoja čustva in ne pusti, da bi jo karkoli vrglo iz tira. Pa se vendar razkrije, da tudi njej ni vseeno in da potrebuje nekaj časa, da bo razumela, kaj vse to sploh pomeni: »Niti prhnem ne o tem, da mami ni mami. Saj še nisem prežvečila informacije. Kot da jo je sprejela neka druga Lara in ta mi šele mora razložiti celo stvar.« (Bevc 2010: 97) Premišljevatni začne, zakaj so jo biološki starši zapustili in kakšni pravzaprav so. Izve, da je bila plod poletne romance dveh najstnikov. Franc sploh ni vedel, da ima otroka, mama Sonja pa dojenčka zaradi finančne stiske ni mogla obdržati. Vsa Larina jeza je zato usmerjena na biološkega očeta: »Jasno, naredil je frko pa spizdil. Tako kot je naredil mene in jo pobrisal.« (Bevc 2010: 121) Ugotovi, da ima krušna starša rada, ker sta jo vzgajala in ji izkazovala ljubezen, a jima kljub temu ne more povedati, kaj jo teži. Zato vzame tatkovno britvico in z rezom v roko poskuša izraziti svojo zmedenost: »Tako mi je, kot da njena razbolenost govori vse tisto, kar bi morala povedati jaz. Če bi lahko. Komu neki? Starcema? Bolni mami? Zaskrbljenemu tatku?« (Bevc 2010: 106)

Na začetku romana Lara o mami govori kot o ženski, ki ji venomer teži in ji gre pošteno na živce. Ko sama ugotovi, kako težko je živeti s skrivnostjo (Hildi nikoli ne pove, da je seznanjena z dejstvom, da je posvojena), jo vse bolj razume. V predzadnjem poglavju, ki je zasnovan iracionalno, saj je pripovedovalka pokojna mama Sonja, izvemo, kako je Lara sprejela novico o Hildini smrti: »Drugače ne bi zarjovela od obupa, ko jo je Damir stisnil k sebi in ji povedal za Hildo. [...] Do maminega pogreba je potem na videz mirna prečemela v

svoji sobi. Zavita v molk. Odklanjala hrano. Pogovore. Umivanje. Pospravljanje. Še spala je na tleh v spalni vreči.« (Bevc 2010: 138) Razvidno je, da jo je smrt pretresla. V najstniških letih se je najprej znašla pred identitetno uganko, kdo so njeni pravi starši – biološki ali tisti, ki so skrbeli zanj. Te uganke še ni dokončno razrešila, pa se je znašla pred novo nalogo – kako zaživeti brez mame. Zaradi žalosti in bolečine je vse bolj tonila v vrtincu samouničevanja, dokler ni tega opazil Damir in povedal tatku. Ostala je brez mame, dobila pa še enega očeta – s pomočjo obeh je zakopala rezila in končala z rezanjem: »In rekel je, da skupaj bomo zmogli. On (Hermann), pa Franc in Jaz. Če že nimam mame, imam vsaj dva očeta. Pravega in ta pravega.« (Bevc 2010: 146) Barica Smole ugotavlja, da so vzroki za Larino samouničevanje skriti prav v družini – pogreša bližino v sicer skrbni, a čustveno hladni in za komunikacijo nesposobni družini. (Smole 2010: 154)

V romanu pa ne spremljamo le družine Vajs. S svojimi zgodbami roman oblikujejo tudi Larini najboljši prijatelji (vsak izmed njih – Tisa, Gaja, Pigs in Damir – pripoveduje zgodbo v svojem poglavju). Barica Smole je v spremni besedi zapisala, da je Tisa dekle hipijevskih staršev, ki ji ne postavljajo meja. Dom je zanj hiša, kjer stanuje skupaj s starši, a je tam največkrat sama. Gaja živi sama z mamo, ki je po poklicu snažilka. Ker ji pri delu pomaga, se zdi, da je dekle prehitro odraslo. Pigsova družina na svet gleda s strani zaslužka. Čeprav je oče uspešen lastnik picerije, ga Pigs ne spoštuje in si želi, da bi odrasel v boljšega moža. Le o Damirjevem domu ne zvemo veliko – iz njegovega pripovedovanja lahko slutimo le, da mu je družina prej v pomoč kot v nadlogo. Morda je prav zato on tisti, ki Lari ponudi roko takrat, ko jo ona najbolj potrebuje. (Bevc 2010: 153)

3.2 Marinka Fritz Kunc: *Janov Krik*

V tem romanu je prvoosebna pripovedovalka Janova mati, ki pripoveduje svojo in sinovo zgodbo. Jan je fant, ki je s starimi starši in mamo odraščal v manjšem kraju, pri dvanajstih letih pa se Jan in mama preselita v Ljubljano in tu fant zabrede v težave. Najprej z družbo iz avtomobila ukradejo majice in ko si miličniki zapomnijo Janovo ime in obraz, je že prepozno. Prekrški se vrstijo drug za drugim, Jana zaprejo v triažni dom in nato v pripor. Mama preko poznanstev doseže, da ga izpustijo, Jan začne ponovno hoditi v šolo, a se zaradi nesrečne ljubezni, izključitve iz šole, neporavnanih računov s staro družbo in poskusa samomora zopet znajde na starih poteh in tako ga zaprejo v mladinski zapor. Mama živi samo še za obiske in trenutke z Janom, a nekega večera ne zmore več in si prereže žile. Zaradi Janovega glasu, ki ga sliši v sebi, pokliče pomoč, a morda je že prepozno ...

Janova družina je po teoriji Alenke Švab nepopolna družina, saj jo sestavljajo mama in stari starši. Odraščal je brez očeta, v otroštvu pa mu ni manjkala moška vzgoja. V dedku je našel prijatelja in zaveznika, zato se zdi, da očeta takrat ni pogrešal: »Nikoli ni spraševal po očetu. Samo enkrat ... v osnovni šoli, ko so pisali spis o očetu. Jan je opisal dedka [...]« (Fritz Kunc 2005: 10) Ko sta se z mamo kasneje preselila, sta družino tvorila le dva člana. Mama je sicer poskušala odigrati tudi vlogo očeta, kar pa ji ni najbolje uspelo. Morda se je zato še posebej navezala na Jana: »Jan sploh nima očeta. Nikoli ga ne omenjava. Vedno sva bila samo Jan in jaz. Dejana kot da ga nikoli ni bilo. V meni je bil samo Jan, Jan, Jan ...« (Fritz Kunc 2005: 22) Urška Simnovčič Pišek je v svoji diplomski nalogi izpostavila, da je ravno neprisotnost očeta v najstniških letih kriva, da Jan zaide na stranska pota. Po njenem mnenju mama sama, brez moške opore, sinu ne zmore zagotoviti zadostne varnosti in ga prepeljati preko vseh ovir, ki mu jih nastavi življenje (Simnovčič Pišek 2003: 30).

Nataša Končnik-Goršič izpostavlja, da starše dejstvo, da se otrok spreminja, velikokrat bega – predvsem to, da se iz neproblematičnega otroka razvijejo v uporniškega najstnika. (Končnik-Goršič 2004: 19) Torej je vzgoja mladostnika zahtevna naloga, življenjski preizkus, kjer se Janova mama ne znajde najbolje. Tega se zaveda tudi sama, zato si večkrat očita, da je bila premalo pozorna, premalo odločna in da ji je Jan spolzel iz rok v času, ko je bil najbolj ranljiv. Ko so se v vzgojo vmešale institucije, je bilo prepozno: »Zamajal se je moj samozavestni odnos do Jana, dali so mi vedeti, da je moja vzgoja odpovedala [...] Z Janom sva dobila ukor in meni ni bilo povsem zaupati. Počutila sem se, kot da ob Janu hodim z berglo. Zato, zato sem pozabila na Jana.« (Fritz Kunc 2005: 15) Starši se za svoje otroke čutijo odgovorni, zato si očitajo, če mladostnik zapade v probleme. (Končnik-Goršič 2004: 24) Janova mama zaradi stiske kaznuje sebe. Ne družijo se s prijatelji in se zapira med štiri stene.

Mladostnik v stiski išče oporo v družini, včasih tudi tako, da prevali krivdo na starše. (Končnik-Goršič 2004: 24) Jan se zaveda, da je kazniva dejanja naredil sam, mami pa očita, da ni bila dovolj odločna, da bi ga zavarovala pred organi pregona: »Ne dojameš, s kakšnimi ljudmi si bila prijazna. Kakšne ljudi si spuščala v stanovanje. Da so me potem hinavsko odpeljali s seboj na zasliševanja [...] Si mi pomagala? ... Begali so te tako kot mene. Moja mama si, prekleto ... Vso pravico si imela, da bi mi pomagala.« (Fritz Kunc 2005: 134)

V mami se poleg slabe vesti prebudi tudi žalost. Hudo ji je, ker vidi, da njen Jan trpi. Da je hudo fantu, za katerega bi naredila vse na svetu, da bi mu le lahko pomagala: »Pobožam ga po

gladkem čelu in solza, ki jo zagledam na njegovem licu, zaboli ... Oh, saj sem samo mama. Zato smem zajokati. Nisem se še utrdila.« (Fritz Kunc 2005: 35) Ker je prepričana, da je njen sin dobrega srca, ki je po spletu naključij zašel na poti življenja, jo najbolj boli, ker ga obravnavajo kot kriminalca. Ko ga na sodišču vidi vklenjenega v lisice, se zlomi: »Gledam Jana in moje srce gineva. Kriknem! Nemi krik, ki ga slišim in mi obvisi v grlu. Ničesar ne spravim iz sebe ... samo solze so, ki mi lijejo in lijejo, da jih ne morem ustaviti.« (Fritz Kunc 2005: 144) Ker jo boli, ko gleda sina, ki tone v težavah, mu poskuša pomagati na vse mogoče načine. Poišče mu novo socialno delavko, prepriča ravnatelja, da ga ponovno sprejmejo v šolo, svoje prošnje pa naslovi tudi na sodnika. Kljub temu pa se ji vse večkrat zdi, da je nemočna. Da je njen boj proti institucijam podoben boju z mlini na veter. Zdi se ji, da ji Jan in njegovo življenje polzi iz rok: »V rokah se mi drobi ves njegov svet. Vsa leta moje ljubezni, skrbi in vzgoje nimajo več nobene cene. Jan je fant, ki ga ne prepoznam.« (Fritz Kunc 2005: 41) Žalost, občutek nemoči in slaba vest so razlogi, da mama začne opravičevati Jana, krivca za njegovo nesrečo pa išče v ljudeh, ki so ga obsodili: »Zaradi mojih napak, zaradi napak drugih je Jan to, ker je. In zaradi neznanega Jana, ki tiči v Janu, ki je moj sin.« (Fritz Kunc 2005: 121)

Jan večino časa kaže pogumen obraz. Kadar vidi, da je mami hudo, jo poskuša potolažiti, solze pa, če se le da, pred njo skriva. Kljub temu pa se žalost in nemoč naselita tudi vanj, njegova mladost je drugačna in izkušnje so ga spremenile: »Glej me, mami! Tvoj Jan sem ... vendar nikoli več ne bom tak, kot sem bil. Koliko stvari sem spoznal! Ne morem reči, da nimam sreče. Smolo imam!« (Fritz Kunc 2005: 152) Svojih napak se Jan zaveda, ve pa tudi, da sta mama in dedek tisti osebi, na kateri se lahko vedno zanese. Čeprav je do mame včasih nesramen, pa v družini najde oporo, občutek topline in varnosti.

Ko se družina znajde v najhujši situaciji, ker Jana obsodijo na mladinski zapor, so lepi spomini na srečno otroštvo in počitnice ob morju tisti, ki mami pomagajo, da prebrodi najbolj temne dni: »Vzamem album z Janovimi otroškimi fotografijami, iz katerih žari Janov nasmeh. Modro nebo, sinjina morja in samo širok Janov nasmeh. Pritisnem ta srečni obraz k sebi in zaprem oči, da bi čim dlje zadržala vtis nasmeha, ki ga pogrešam.« (Fritz Kunc 2005: 106) Obsodba je šok tudi za Jana. V zaporu se zave, da imeti dom ne pomeni imeti samo prostor, kamor se lahko zatečeš. Spozna, da je občutek domačnosti in sprejetosti tisto, kar šteje. »Včasih ni znal ceniti doma, ki sva ga imela, zdaj pa je košček peciva dovolj, da ublaži preboleče hrepenenje po domači hiši.« (Fritz Kunc 2005: 170)

Jan je s svojimi dejanji mami povzročil veliko skrbi in njeno življenje spremenil v žalostno zgodbo. Razpeta med službo, moškim, ki ga je ljubila, in sinom, se odloči za svojo kri. Ko Jana zaprejo v zapor, živi za obiske in trenutke, ki jih bo lahko preživela z njim, pa čeprav trajajo le nekaj minut. Ko poskuša storiti samomor, je spomin na sina, ki jo potrebuje, tisti, ki ji vlije še toliko moči, da se poskuša rešiti. Čeprav se zaveda, da je njeno življenje polno žalosti tudi zaradi Jana in njegovih kaznivih dejanj, ga ima rada. Sama pravi: »Prizadel me je z očitki in vendar sem na njegovi strani. Na strani vseh Janov, ki se lovijo v realnem in sanjskem svetu otroštva na razpotju.« (Fritz Kunc 2005: 42)

3.3 Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*

Ledene magnolije je mladinski roman, ki je zapisan v retrospektivni in fragmentarni tehniki. Prvoosebna pripovedovalka Lucija je dijakinja prvega letnika gimnazije. Njeno družinsko življenje je razbito – mama se je ločila od pijanega očeta in si našla novega, šarmantnega in uspešnega moža, ki pa Lucijo ves čas nadzoruje, se je dotika, jo nadleguje in celo posili. Dekle vse to trpi, postaja vse bolj hladno in odtujeno, ne izpove se niti najboljšima prijateljicama, dokler ni pritisk tako velik, da znori. Mama in oče jo premestita v internat izven mesta in tam šele čez pol leta začne sestavljati koščke svoje zgodbe in se v pismu zaupa prijateljicama.

Zakon Lucijinih bioloških staršev je propadel zaradi alkoholizma. Lucija si je želela le, da bi jo imela oba rada, počutila pa se je odrinjeno: »Moja družina pa se je lomila in drobila. Kako sem si želela, da bi me kateri stisnil v naročje in rekel, kako njegova sem. Pa me nista. Noben me ni. Saj me je stiskala k sebi, moja mama. Molče in hladno. Nobenih nežnih besed. Jaz pa sem jih tako potrebovala, ker pri nas sta tišino prekinila samo vpitje in kreg.« (Moškrič 2002: 32) Oče je po ločitvi propadel, mama in Lucija sta ostali sami.

Jerneja Traven je v svoji diplomski nalogi ugotovila, da ločitev vpliva na otroka, saj občuti krivdo in strah, da ga bosta zapustila oba starša. Ne zaupa več v ljubezen, kar se zgodi tudi Luciji, saj čuti, da jo ima mama rada, hkrati pa je tudi njena ovira. Ko je mama spoznala novega moškega, je ta zamajal Lucijin svet in že takoj je čutila, da se obetajo spremembe: »Kot bomba je treščil v moj mirni, urejeni svet, in nikoli več ga nisem mogla sestaviti.« (Moškrič 2002: 35) Mama se je iz preproste ženske spremenila v gospo, saj jima je iz tujine kar naprej nosil draga darila. V zameno zanje je bila Lucija ob svojo svobodo. Želel jo je imeti pod kontrolo – vtikal se je v njene domače naloge, obleke, frizuro in prijatelje. Vse

pogosteje je čutila njegovo sapo na svojem vratu, občasno se je celo dotaknil. Pomoč je iskala pri mami, pa jo je ta zavrnila, češ da naj bo vesela, da jima je omogočil dom in družino. V resnici je med njima nastajal prepad, ki ga ni bilo mogoče premagati: »Ukradel mi jo je. Led in špice je sejal med naju. Nič več jaz in mama [...] Samo še jaz in on in ona.« (Moškrič 2002: 36)

Njegovi dotiki so se stopnjevali in nekega dne jo je posilil. Krivila je sebe, poskušala umiti svoje umazano telo, a ni šlo. On je s svojim početjem nadaljeval, ona pa je bila nemočna: »Stari se je spet in spet spravljal name in v glavi sem skovala na tisoče načrtov, kako se mu bom uprla. Kako ga bom ... Kaj vse mu bom ... Nikoli nisem storila nič.« (Moškrič 2002: 57) Ni vedela, kako naj pove mami. Čutila se je krivo, umazano, a je kljub vsemu iskala pomoč. Nemo jo je gledala, ji poskušala pokazati, da se je spremenila. Pričakovala je, da bo mama tista, ki ji bo pomagala: »Sem iskala mamine oči. Jo s pogledom prosila, rotila. Moraš vedeti. Moraš pomagati. Ti si moja mama. Ti veš. Meni je tako slabo.« (Moškrič 2002: 57) Čeprav je mama videla, da se je Lucija spremenila, ni odreagirala. Bila je slepo zaljubljena in prepričana, da živijo popolno, idilično družinsko življenje. V prepričanju, da ji je uspelo ustvariti lepo in toplo družinsko okolje, je prezrla vse namige, ki ji jih je Lucija dajala v navalu stiske.

Tanja Repič ugotavlja, da je za družine, kjer se dogajajo spolne zlorabe značilno, da navzven delujejo idealne. Največkrat je eden izmed staršev pretirano avtoritativen (največkrat moški), drug pa nemočen, tih, včasih celo zaslepljen. (Repič 2009: 13) To se kaže v romanu: dovolj denarja, lepo stanovanje, draga darila, vpliven očim in zaslepljena mati. Repičeva še ugotavlja, da je za tistega, ki vrši zlorabo, velikokrat značilno, da je v družbi spoštovan, kar velja tudi za Lucijinega očima. Zato se žrtev boji izpovedati.

Kot piše dr. Tanja Repič, je otrok, ki je doživel zlorabo, zmeden. Prevevata ga sram in strah, da bi kdo to izvedel, hkrati pa si želi, da bi kdo od bližnjih opazil njegovo stisko in mu pomagal (Repič 2009: 14). Tudi Lucija si želi, da bi ji pomagala mama ali pa vsaj prijateljici. Pred Mijo in Piko skriva svojo stisko, odvrča tudi Nikovo bližino. Zapira se vase, oddaja hlad in čuti, da se spreminja v ledeno magnolijo. V rožo, ki je hkrati mistična in srhljiva. Pa si tega ne želi: »Kje je sonce? Da pogreje, da stopi. Da prežene ledene rože in tiste preklete kosmate roke in steklo v tistih očeh, da bo drugače, da bo, kot mora biti.« (Moškrič 2002: 49) Pomoči ni, sama ve, da tako ne gre več naprej, zato doživi živčni zlom. Avtorica v intervjuju pravi: »Znotraj družin se lahko dogaja karkoli, saj ne vemo, kaj se dogaja za zidovi. In ljudje

smo res kot ene kante – zapiramo, zapiramo, skrivamo ..., dokler enkrat ne udari ven.« (Žugelj 2011: 40)

Očim uredi, da jo premestijo v drugo mesto v internat. Mama ji obljublja, da bo vse uredila, da se bo odselila in da bodo zaživele same, a so bile to le obljube. Ne more ali pa celo noče verjeti Lucijinim besedam: »Moja otopela mama, ki mi je obljubila, da se oglasi, da rabi malo časa, da ne more razumeti ... Da ne more? Tega, da je bila njena hči posiljena? Mar ni to dovolj enostavno?« (Moškrič 2002: 72) Repičeva dodaja, da so matere, ki otrokom ne verjamejo in stopijo na stran partnerja, sokriva za zlorabo. Ko Pikin oče mamo postavi na realna tla, da je bila njena hči posiljena in da naj ona ukrepa, se zave svoje napake. Sram jo je, ker hčeri ni verjela, hkrati pa jo skrbi, kako bo Lucija lahko sprejela njeno izdajstvo.

V romanu spoznamo še tri druge družine, vse pa se precej razlikujejo od Lucijine. Mijin oče je do Mije precej zaščitniški. Strah ga je, da ne bi ponovil napake, ki jo je naredil pri starejši hčeri – dovolil je, da se je poročila s fantom, ki jo sedaj pretepa. Sicer pa je tih in prijazen in z vsemi dela v rokavicah. Njena mama se v prepire ne vključuje in zato dobimo občutek, da se odmika od družine. Takšno ravnanje je posledica izgube službe in zato se počuti odveč ter nekoristno. Pika je najstarejša izmed štirih otrok in pri njih doma je vedno veselo. Njena mama in oče sta, kot ju opisuje Lucija, topla človeka, ki znata prisluhniti. Predana sta otrokom, tudi tujim, zato vsi radi prihajajo k njim. Pika in Mija sta točno vedeli, na koga naj se obrneta, da bo razumel njuno in Lucijino stisko ter znal pravilno pomagati. Pikin oče je tisti, ki prvi obišče Lucijo v internatu, ji pove, da so očima prijavili policiji in da je mami hudo. On je tisti, ki poskuša iz boleče in okužene rane izsrkati strup.

Potem pa je tu še Nik. Fant, ki živi v skrivnostni hiši magnolij, ki je Luciji prirasla k srcu. Lucijo ima rad, saj se mu zdi kot gozdna vila, ki vsako pomlad opazuje bele magnolije. Njihov dom je obdan z rastlinami, saj si njegova mama želi živeti v sožitju z naravo. Njegov dom vidi Lucija takole: »Pred njegovo hišo rastejo magnolije, raste regrat, podnevi je v zlatu, ponoči v srebru. Pred mojim domom pa je samo suho, polomljeno grmovje, polno smeti, pasjih iztrebkov in scalnice. In smrdi, do neba smrdi.« (Moškrič 2002: 63) Morda bo nekoč tudi pred Lucijinim domom lepo. Prijateljici, Nik in mama ji bodo pomagali odstraniti smeti in urediti njen vrt življenja, da bodo tudi na njem rastle magnolije. Pa ne tiste bele, ledene magnolije. Naj bo na njenem vrtu vsaj malo topline.

3.4 Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici*

Junakinja⁴ tega romana je z odličnim uspehom končala prvi letnik gimnazije. Skozi prvoosebno pripoved ji sledimo vseh devet tednov počitnic. Najprej jih preživlja s sedenjem na okenski polici in čakanjem na Gregorja – ljubezen njenega življenja, nato pa skupaj z najboljšo prijateljico Nežo doživita nekaj zanimivih najstniških izkušenj. Junakinjo najbolj pretrese, ko odkrije mamino zgodovino, ki je povsem drugačna, kot je bila v njeni predstavi. Po tem dogodku se za Junakinjo spremeni marsikaj, predvsem pa odnos z mamo in očetom.

Junakinja ima ločene starše, zato živi sama z mamo, ob vikendih pa obiskuje očeta in njegovo družino. Sama pravi, da ima občutek, da je mama po ločitvi vso svojo energijo namenila njej in njeni vzgoji, saj bi s tem očetu in svoji mami pokazala, da ni neodgovorna: »Mene ima za svoj življenjski projekt, odkar naju je oči zapustil. Mislim, da je takrat sama pri sebi rekla: Mu bom že pokazala! Vzgojila bom najpopolnejšega otroka pod soncem in potem mu bo žal, da je odšel.« (Velikonja 2008: 10) Ker je sama zgodaj zanosila, si želi, da njena hči ne bi storila enake napake, zato jo zavija v vato. Zdi se, kot da je prepričana, da če o tabu temah ne bo govorila, jih Junakinja sploh ne bo poznala. Žal pa molčanje o teh temah pri hčeri vzbudi občutek, da jo ima mama še vedno za otroka: »O nekaterih stvareh mami ne govori z mano, češ da sem še premlada in ne bi razumela. Imam občutek, da me ima še vedno za majhno punčko. Mislim, da sploh ni opazila, da sem že skoraj povsem odrasla.« (Velikonja 2008: 17) Ker si Junakinja ne želi konfliktov z mamo, jo uboga. Avtorica sama je v intervjuju s Petro Vidali dejala: »Prepričana pa sem, da so v glavnem vsi najstniki 'problematični': nekateri svojo problematičnost kažejo navzven, da se morajo tudi drugi ukvarjati z njihovimi težavami, drugi pa jo tiščijo navznoter, zaradi česar delujejo neproblematično.« (Vidali 2009) Takšno obnašanje je značilno tudi za Junakinjo tega romana.

Upre se, ko ugotovi, kakšna najstnica je bila mama. Vse to, kar je njej prepovedano, je mama izkusila – v drugem letniku je začela kaditi, se pomanjkljivo oblačila in celo zbežala od doma, še pred maturo pa je zanosila, zaradi česar se počuti izigrano: »Po meni so viharili najrazličnejši občutki. Predvsem pa je v meni rasel bes, neizmeren bes. Mami se mi je zdela navadna hinavka. Meni trosi vse mogoče nauke in me vzgaja v nevednosti, sama pa se je, komaj kakšno leto starejša od mene, obnašala in oblačila kot dekle na poziv.« (Velikonja 2008: 92)

⁴ V romanu glavni lik ni nikoli poimenovan z imenom – v diplomski nalogi bom zanjo uporabljala izraz Junakinja.

Odnos med očetom in Junakinjo je precej bolj sproščen. Njemu lahko zaupa, ga povpraša za nasvet, pri tem pa ve, da o problemih ne bo razlagal mami. »Očiju sem vedno lažje povedala vse neumnosti, ki so se zgodile v šoli, ali mu zaupala svoje težavice. Oči nobene stvari ni jemal kot nekaj usodnega in je imel vedno na zalogi ne preveč pametne nasvete, ob katerih bi se mami zgrozila, če bi vedela zanje.« (Velikonja 2008: 56) Za uravnoteženo vzgojo pa ne skrbi samo oče. Pomembno vlogo ima tudi babica (mamina mama), ki ji večkrat svetuje, njeno mnenje pa pri Junakinji veliko šteje: »Njene besede so zame suho zlato. Vse, kar pove, ne deluje kot zapoved, temveč kot nekaj pametnega, čemur se splača slediti, če si nočeš na čereh življenja razbiti zob.« (Velikonja 2008: 24)

Ker sta se starša zgodaj ločila, Junakinja že od otroštva dalje posluša mamino mnenje o očetu in obratno. Junakinja ima oba, mamo in očeta, enako rada, zato očeta vedno zagovarja in mami o njem govori le dobre stvari. Oče mamo spoštuje, ker je prevzela skrb za hči, in ji je za to tudi hvaležen. Iz frfraste najstnice se je prelevila v odločno in odgovorno mamo, ki bi za svojo hči šla tudi z glavo skozi zid. Ko Junakinja pri očetu odkrije fotografije iz maminih najstniških let, je oče tisti, ki jo poskuša pomiriti. Junakinji poskuša pojasniti, da je mamina vzgoja takšna, ker si ne želi, da bi napake, ki jih je storila sama, okusila tudi hči. Želi si, da bi Junakinja lahko študirala, kar pa sama, zaradi nosečnosti in dojenčka, ni mogla. Po tem odkritju začneta starša pri vzgoji sodelovati. Mama se nekoliko omehča in sprosti svojo vzgojo. Junakinji dovoli, da si sama izbere obleke, dovoli ji, da skupaj s prijateljico Nežo in fantom, ki ji je všeč, odide v mesto, z očetom pa se dogovorita, da je Junakinja dovolj stara, da dobi žepnino in mobilni telefon.

Po ločitvi sta mama in oče začela živeti vsak svoje življenje. Oče se je ponovno poročil in ustvaril družino. Ko se je rodila polsestrica Ela, se je Junakinja počutila odveč: »Odkar pa je z Mašo in ima Elo, sva se nekoliko odtujila, ker zame nima več toliko časa.« (Velikonja 2008: 56). Kljub temu Junakinja Elo sprejme in kadar ob vikendih neumorno joka, jo pomaga potolažiti. Odreagira odraslo, saj se odloči, da bo polsestro imela rada, kljub temu da ne prihajata iz istega gnezda. V obrazložitvi za nagrado večernica so zapisali, da je avtorica romana pokazala, da so najstniki ob svojih težavah sposobni in pripravljeni razumeti in sprejemati tudi svet odraslih ter da so tegobe enih in drugih enako pomembne in rešljive le s skupnimi močmi. (<http://www.vecernica.si/v1/default.aspx>) Dejstvo, da ima oče novo partnerico, je Junakinja mirno sprejela in odreagirala odraslo. Malce manj mirno pa je sprejela mamino oznanilo, da bo kmalu spoznala njenega prijatelja. Čeprav se ji Janez ne zdi napačen,

si težko predstavlja, da bi si morala stanovanje in gospodinjstvo deliti še s kom drugim kot z mamo. Ker je njuno prijateljstvo čez čas sprejela, je opazila spremembe v maminem obnašanju. Vse bolj ji je bila všeč pozitivna energija, ki jo je mama širila naokoli: »To, da mi ni več toliko težila in da ni poudarjala svoje zaskrbljenosti, sem pripisovala njenemu razmerju z Janezom, ki ga nisem več odklanjala.« (Velikonja 2008: 146) Čeprav se ji mama nikoli ni zdela slaba, pa jo po vseh spremembah, ki se zgodijo tekom poletja, še bolj ceni: »Uspelo nama je previhariti viharje in verjetno bova obvladali tudi prihodnje neugodne vetrove.« (Velikonja 2008: 153)

3.5 Janja Vidmar: *Debeluška*

Urša Klančnik Mušič je učenka zadnjega razreda osnovne šole in si želi, da bi postala dijakinja Poljanske gimnazije. Živi življenje povprečne najstnice, dokler zaradi želje, da bi ustregla mami in postala manekenka, ne začne hujšati. Najprej brezglavo strada, nato pa ji prijateljica Žana pove, da ona svojo težo nadzoruje z bljuvanjem. Z boleznim prenašanjem in bljuvanjem prične tudi Urša. Kljub vse slabšemu počutju, problemom s koncentracijo in opešanju vida se v želji, da bi ugajala materi, ne ustavi. Ne strezni je niti Žanina smrt. Ko sama pristane v bolnišnici in njeno težo nadzorujejo z infuzijami, se podredi zdravniškim pravilom, a v njeni glavi ostaja ista misel – poskušala bo toliko časa, da ji bo uspelo.

Na prvi pogled se zdi, da je Uršina družina popolna in marsikatera sošolka ji zavida takšno družino. Mama je nekdanja uspešna manekenka, ki ima kljub starosti in porodu zapeljiv videz, oče pa je priznan pisatelj. Zunanjim opazovalcem se zdi, da živijo idilično družinsko življenje. Imajo vse, kar si želijo - dovolj denarja, hišo, obiskujejo jih ugledni gostje, ki pri njih jedo najboljšo hrano. Manjka pa jim tisto, kar družini vlije posebno toplino – pristni stiki in ljubezen. Pri Mušičih doma vsi trije živijo vsak zase, brez dotikov in stikov. Takole svojo družino vidi Urša: »Naša miza je vedno kot iz škatlice. Naša hiša je vedno kot iz škatlice. Normalno, da smo potem tudi mi trije kot v škatlici. Vsak v svoji.« (Vidmar 2008: 42)

Urša sama pravi, da so njeni mami všeč tisti ljudje, ki tehtajo manj kot 50 kilogramov. V svoji želji, da bi tudi hči postala uspešna manekenka in zmagala na najstniškem lepotnem tekmovanju, močno pretirava. Nadzoruje njeno hranjenje, ji pripravlja nizko kalorične obroke in pretirano skrbi, da se Urša ne bi zredila: »In ob sedmih zjutraj vstaja zato, da preveri, koliko pospravim za zajtrk.« (Vidmar 2008: 8) Sprva se Urška požvižga na njeno ravnanje, saj pod posteljo skriva zaloge hrane in na skrivaj jé. Čez čas se zdi debela tudi sama sebi, zato

začne stradati, kaj kmalu pa zapade v vrtinec motenj hranjenja. Matjaž Copak v svojem članku opozarja, da so lahko neurejeni družinski donosi razlog za nastanek motenj hranjenja. Izpostavlja predvsem emocionalno hladne sicer pa ambiciozne starše, ki od svojih otrok pričakujejo velike uspehe, pri tem pa jim ne omogočijo, da bi jim kdaj zaupali svoje težave. (Copak 2010)

Odnos med mamo in Urško že od samega začetka šepa. O tem priča že dejstvo, da Urša mamo kliče po imenu - Dunja, le kadar jo želi razjeziti, ji reče mama: »Ne vem, ali bolj sovraži to, da jo kličem mama ali dejstvo, da mora biti mama dekletu, kot sem jaz« (Vidmar 2008: 12). S tem dobimo bralci občutek, da med njima manjka tista vez, ki bi povezala mater in hči ter bi Urši pomagala v najbolj krizni situaciji. Namesto topline in zavetja, ki ju najstnica potrebuje, Urša pri mami vedno naleti na opazke o svoji teži in postavi. Čeprav se bralcem sprva zdi, da je Urši vseeno za mamo, pa kasneje sama prizna, da si želi, da bi jo mama imela rada in da bi ji to tudi povedala in pokazala: »V resnici bi itak naredila vse, samo da bi me Dunja vzljubila. Čeprav res ne vem zakaj, ker jo na smrt sovražim.« (Vidmar 2008: 66) Copak poudarja, da je za motnje hranjenja velikokrat kriva želja najstnika, da bi ustrezal staršem. (Copak 2010) Tako je tudi pri Urši, saj ves čas živi z občutkom nezaželenosti: »Zagrozila mi je, da me bo vrgla iz bajte, če bom še naprej jedla. Morda pa hoče, da umrem.« (Vidmar 2008: 104) Dunja je do Urše prijazna le, kadar so prisotni tuji ljudje. Takrat igra predstavo, v kateri so Mušičevi srečna družina. To so edini trenutki, ko se Dunja Urše tudi dotakne, a takšni dotiki so za najstnico breme, ne pa znak ljubezni: »Ne vem, zakaj ne prenesem, da se me dotakne. Ampak že od nekdaj mi gre na živce, če se slini okrog mene. Raje vidim, da je zoprna in zamerljiva in zajedljiva. Take sem je bolj vajena.« (Vidmar 2008: 131)

Uršin oče je čisto nasprotje Dunje – tih, zaprt vase in odtujen. Zaradi takšnega značaja, je Dunja tista, ki ima zadnjo, največkrat pa celo edino besedo v hiši. Copak trdi, da je lahko tudi avtoritativnost enega in odmaknjenost drugega starša razlog za motnje hranjenja. (Copak 2010) Vse do Uršinega četrtega leta je bil oče veliko z doma, skrb za vzgojo pa je bila prepuščena Dunji. Morda je tudi to razlog, da se oče materi ni nikoli znal postaviti po robu. Bralci od njega pričakujemo, da se bo postavil na Uršino stran in da bo preprečil Dunjine namene. Čeprav vidi, kaj Dunja počne z Uršo, saj je je z vsakim dnem manj, se zapre v svoj kabinet, si pokrije oči in ušesa ter se pretvarja, da je vse v redu. Tudi ko se Urša obrne nanj in ga zaprosi za pomoč, se on umakne v kabinet in reče, naj spor razrešita z mamo sami. Zaradi bežanja pred problemi in zapiranja v kabinet, ga Urša označi za bojazljivca in revo. »Od

mojega očeta je bilo neumno pričakovati, da bo karkoli storil. [...] Saj sem že enkrat zapisala, da je Albert Mušič velik posranec. Živi v knjigah. V resničnosti pa samo ždi.« (Vidmar 2008: 163) Zdi se, kot da bi si s pisanjem ustvaril nov svet, v katerega se zateka zato, da bi pozabil, kaj se dogaja v njegovi družini. Ko se Urša izstrada do te mere, da jo nezavestno odpeljejo v bolnišnico, ga bralci spoznamo v novi luči. Prej tih in zaprt sam vase najde poslušalko v Uršini najboljši prijateljici Karin: »Dolgo je govoril. Sploh se ni ustavil. [...] Ko je odšel, se je sredi poti obrnil in se vrnil. Mislim, da je pozabil kje leži Urša. « (Vidmar 2008: 222) Iz njegovega zmedenega obnašanja lahko sklepamo, da ga je ta dogodek pretresel in najbrž se je zavedel, da s svojim molčanjem in skrivanjem ne ravna pravilno.

Dragica Haramija je zapisala, da je za romane Janje Vidmar značilno, da izpostavlja številne družbene probleme, med katere lahko štejemo slabe družinske odnose in različne psihične motnje, med katere spadajo motnje hranjenja. (Haramija 2009: 174) Urša s svojim hujšanjem pokaže, da želi ustreči mami in da si želi varnega družinskega okolja, kjer bi se počutila sprejeto. Zdi se, kot da je v njihovem propadlem domu samo babica tista, ki je sposobna ljubečega odnosa. Je prva, ki opazi, da Urša strada in točno ve, da je vse to Dunjino maslo. Prav zaradi občutka, da nekoga skrbi zanjo, Urša babico vzljubi celo bolj kot svojo lastno mamo: »"Mama," sem nehote objavkala in nos zakopala v babičin vonj po dobrem. [...] Recimo, da sem preprosto morala nekemu tako reči.« (Vidmar 2008: 203) Žal pa tudi babičina toplina ne more nadomestiti tiste ljubezni, ki jo Urša išče doma. Njen dom je kot mavzolej, Urša, oče in mama pa so trop balzamiranih mrličev, ki biva v njem.

4 Sklep

V diplomskem delu je prikazano, da ima družina vpliv na razvoj osebnosti mladostnika, kar se kaže tudi v upodobitvi družinskih odnosov v sodobnem slovenskem mladinskem romanu. Alenka Švab je v svoji monografiji poudarila, da naj bi imeli otroci nuklearnih družin najboljše pogoje za vsestranski odnos. Otroci, ki prihajajo iz disfunkcionalnih družin pa so prikrajšani za ljubeč družinski odnos in podporo, ki jo naj bi nudila družina. (Švab 2001) Na podlagi analize vseh petih mladinskih romanov lahko trdimo, da so težave, s katerimi se mladostniki v teh petih romanih srečujejo, povezane tudi z družino in družinskim življenjem. Njihovi problemi so različni, soditi o tem, kateri je hujši, je brezpredmetno, saj se vsakemu posebej zaradi njegovega problema ruši svet. Razlika je le v tem, da imajo nekateri junaki oz. junakinje vsaj delno podporo v domu in družini, za druge pa je ravno družina izvor njihovih težav. Zdenka Zalokar Divjak poudarja, da so disfunkcionalni družinski odnosi lahko krivi za razvrednotenje mladostnikove podobe, kar pa lahko vodi v socialne probleme, med katere lahko štejemo prestopništvo, motnje hranjenja, kriminal. (Zalokar Divjak 2001) To se kaže tudi v petih analiziranih mladinskih romanih.

Jan v *Janovem kriku* zapade v prestopništvo, a so mama in stari starši tisti, ki ga ves čas spodbujajo, mu stojijo ob strani in mu dajejo vedeti, da je na svetu nekdo, ki ga ima rad. Čeprav se mu ob krivicah ruši svet, je mama tista, ki mu pomaga premagovati težave. Podobno je tudi pri Lari (*Škampi v glavi*). Krušni starši so krivi, da precej pozno izve, da je posvojena, hkrati pa se mora sprijazniti tudi s smrtjo krušne matere. Oba očeta (biološki in krušni) na koncu stopita na njeno stran, ji pomagata pri težavah s samouničevanjem in konec romana, tudi zaradi njune pomoči, napoveduje srečen razplet njene zgodbe.

Težave Junakinje v romanu *Poletje na okenski polici* so posledica razočaranja nad mamo, v očetu pa kljub temu najde oporo. Čeprav se sprva počuti izigrano, na pobudo očeta in babice mami oprosti in konec romana kaže, da je spor celo poglobil in izboljšal odnos med mamo in hčerjo.

Uršine težave v *Debeluški* so posledica ambiciozne mame, ki v svoji želji po uspehu pretirava. Krivda ni samo mamina, pač pa je za Uršine težave kriv tudi oče, ki beži v svoj svet. Da so njegova dejanja napačna, se zave šele, ko Urša pristane v bolnišnici. Tudi Lucijina (*Ledene magnolije*) bolečina ima izvor v družini. Nikoli se ni počutila ljubljeno in zaželeno, najhuje pa

je, ko si očim vzame pravico prve noči. Tudi mama je kriva, ker ničesar ne opazi. Čeprav se na koncu skesa, v Luciji živi dvom, ali ji bo sploh še lahko zaupala.

Družina in družinski odnosi imajo torej v sodobnem slovenskem mladinskem romanu pomembno vlogo. O tem je v svojem članku pisala že Mateja Pezdirc Bartol, ki poudarja, da mladostnik s svojim delinkventnim obnašanjem želi pokazati svojo stisko, starši pa si njegovo vedenje včasih napačno razlagajo ali pa njegove težave celo prezrejo. Ugotavlja še, da so v mladinskih romanih prikazane predvsem disfunkcionalne družine, v katerih družinski člani ne uspejo vzpostaviti ljubečega odnosa. V nekaterih primerih tako družina mladostniku ne nudi opore, ljubezni in občutka varnosti, kar ga lahko pahne v še globlje težave. (Pezdirc Bartol 2011: 136) Zoltan Jan pa v članku ugotavlja, da je pretresljivo, da se odsotnost komunikacije med mladostniki in starši v mladinskih romanih jemlje kot samoumevna. Ugotavlja še, da se starši največkrat pojavljajo kot negativen zgled ali celo kot ovira pri reševanju mladostniških težav. (Jan 2003: 188)

V analizi vseh petih romanov sem pokazala, da so neurejeni družinski odnosi, če že ne glavni vzrok vsaj sokrivec, da najstnik zabrede v težave. V treh romanih (*Škampi v glavi*, *Janov krik* in *Poletje na okenski polici*) je družina mladostniku, ki se je že znašel v težavah, priskočila na pomoč in mu pomagala iz zagate. V *Ledenih magnolijah* je konec oblikovan tako, da slutimo, da bo med mamo in Lucijo prišlo do pomiritve in da se bodo težave nekako rešile. Le *Debeluška* se konča tako, da bralci ugotovimo, da Urša ni našla opore v družini, zato se bodo njene težave še nadaljevale. V sodobnih slovenskih mladinskih romanih se torej kaže, da je družina lahko pomoč in opora mladi razvijajoči se osebi, lahko pa je gojišče zla, ki mlademu človeku vzame eno in edino mladost in pusti posledice na njegovi osebnosti za vedno.

5 Povzetek

V diplomski nalogi sem se ukvarjala s problemom družine in družinskih odnosov v sodobnem slovenskem mladinskem romanu. Najprej sem preko različnih socioloških raziskav pokazala, da je lahko disfunkcionalna družina kriva za nastanek in potenciranje mladostniških težav, kot so npr.: mladinsko prestopništvo, motnje hranjenja, samouničevanje in spolna zloraba. Prikaz družinskih odnosov v sodobnih slovenskih mladinskih romanih sem analizirala na podlagi petih romanov: *Škampi v glavi* Cvetke Bevc, *Janov krik* Marinke Fritz Kunc, *Ledene magnolije* Marjane Moškrič, *Poletje na okenski polici* Irene Velikonja in *Debeluška* Janje Vidmar. Na izbiro romanov sta vplivala dva dejavnika – težava, s katero se mladostnik sreča, in oblika disfunkcionalne družine. V teh petih romanih sledimo najstnikom, ki se srečujejo z mladinskim prestopništvom (*Janov krik*), samopoškodbami (*Škampi v glavi*), razočaranjem nad starši (*Poletje na okenski polici*), motnjami hranjenja (*Debeluška*) in spolno zlorabo (*Ledene magnolije*). Družine, v katerih bivajo, so si med seboj različne, vsem pa je skupno, da so disfunkcionalne. Srečamo mater samohranilko (*Janov krik*), krušne starše in posvojeno najstnico (*Škampi v glavi*), ločene starše in na novo organizirano družino (*Poletje na okenski polici* in *Ledene magnolije*) in ambiciozno mater ter mevžastega očeta (*Debeluška*). V treh romanih starši mladostniku pomagajo, da reši svoje probleme (*Janov krik*, *Škampi v glavi*, *Poletje na okenski polici*), v *Ledenih magnolijah* konec kaže na pozitivno rešitev in pomiritev med najstnico in mamo, le v *Debeluški* konec ne obeta dobrega zaključka tako pri rešitvi problema kot tudi ne pri izboljšanju družinskih odnosov. V diplomskem delu sem pokazala, da so (ne)urejeni družinski odnosi ključnega pomena pri razvoju in rešitvi mladostnikovega problema.

6 Viri in literatura

6.1 Viri

Cvetka Bevc, 2010: *Škampi v glavi*. Novo mesto: Založba GOGA.

Marinka Fritz Kunc, 2005: *Janov krik*. Ljubljana: DZS.

Marjana Moškrič, 2002: *Ledene magnolije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Prežihov Voranc, 1969: Jirs in Bavh. *Izbrano delo III*. Naša beseda. Ljubljana: Založba mladinska knjiga. 51–91.

Irena Velikonja, 2008: *Poletje na okenski polici*. Ljubljana: Društvo bralna značka.

Janja Vidmar, 2008: *Debeluška*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.

6.2 Literatura

Matjaž Copak, 2010: Motnje hranjenja in vpliv družine. Dostopno na: http://www.siol.net/trendi/nasveti/psiholoski_nasveti/nasveti/2010/04/motnje_hranjenja_in_vpliv_druzine.aspx. (september 2012).

Polona Dremelj, 2003: Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 149–170.

Dragica Haramija, 2003: Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana. *Slovenski roman. Obdobja 21*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 171–180.

Dragica Haramija, 2009: *Sedem pisav: opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Mariborska knjižnica.

Zoltan Jan, 2003: Lik mladostnika v nekaterih novejših slovenskih romanih. *Slovenski roman. Obdobja 21*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 181–190.

Nataša Končnik-Goršič, 2004: *Moj otrok odrašča (vodnik za starše)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Darja Lavrenčič Vrabec, 2001: Bolečina odraščanja: droge, seks in ... *Otrok in knjiga 52*. 40–51.

Jurka Lepičnik-Vodopivec, 1996: *Med starši in vzgojitelji ni mogoče ne komunicirati*. Ljubljana: Misch, Oblak in Schwarz.

Obrazložitev za Večernico, 2008. Dostopno na <http://www.vecernica.si/v1/default.aspx>. (september 2012).

Mateja Pezdirc Bartol, 2011: Podobe družin v sodobnem slovenskem mladinskem romanu. *Družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj. 47. seminar jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 132–137.

Tanja Repič, 2009: Spolna zloraba v družini: najhujša zloraba otrokovega zaupanja. *Otrok in družina: revija za družinsko in družbeno vzgojo*, 5/58. Ljubljana: DZS. 12–15.

Urška Simnovčič Pišek, 2003: *Vloga mame v romanih pisateljice Marinke Fritz-Kunc*: diplomsko delo. Mentor: M. Hladnik. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Barica Smole, 2010: Zakaj je dobro, da ti priletijo škampi v glavo. *Škampi v glavi*. Novo mesto: Založba GOGA. 151–156.

Alenka Švab, 2001: *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Jerneja Traven, 2011: *Odnos med otrokom in očetom po ločitvi*: diplomsko delo. Mentorica: dr. Olga Poljšak Škraban. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Pedagoška fakulteta.

Petra Vidali, 2009: Zgodba mnogih bistrih in rahlo lenih fantov. Dostopno na: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2009092305471035> (september 2012).

Zdenka Zalokar Divjak, 2001: *Jaz in ti: medosebni odnosi v sodobnem času*. Krško: Gora.

Janja Žohar, 2009: *Vpliv družine na oblikovanje osebnosti posameznika – vzgojni stili in samopodoba mladostnika*: diplomsko delo. Mentorici: K. Bakračević Vukman, J. Bezenšek. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Tanja Žugelj, 2011: *Mladinska proza Marjane Moškrič*: diplomsko delo. Mentorica: prof. dr. Dragica Haramija. Maribor: Univerza v Mariboru: Filozofska fakulteta.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 21. septembra 2012

Marija Topole